

NAGYIPAR.

A gyáripár különböző ágairól ebben az előzetes füzetünkben nem tudunk térképeket adni. Az egyes országok iparstatisztikái a részletes térképezést nem teszik lehetővé. Az iparvállalatok termelési, munkásfoglalkoztatási adatait gazdasági-és hadi titokként őrizték béke idején is ennek a beteg politikai és gazdasági szervezetben élő területnek nem egy államában. A közzétett adatok is különböző részletezésben, iparágcsopórtosításban jelentek meg. A gyárvállalat kritériuma is más és más. Az állami és közüzemek egyik statisztikában benne vannak, a másiktól hiányoznak. Egy-egy nagyvállalat mellékgyártmányokat készítő telepei néha külön saját iparáguknál szerepelnek, néha együtt a nagyvállalat főüzemének adataival.

A magánkiadásban megjelenő ipari Compass-ok nem teljesek és néha a legfontosabb adatokat sem adják meg üzemenkint, telepenkint. Viszont azok az ipari térképek - s az atlaszokban legtöbbször ilyeneket látunk - amelyek nem különböztetik meg a kis, nagy és óriásüzemeket, értéktelenek.

A gyáripár adatait fennti okokból csak szövegben és országosan ismertetjük. Igyekeztünk lehetőleg egynemű csoportokat kialakítani. A nem egész területükkel térképünkre eső országokat a leírásnál elhagyjuk, mert ezeknek országos adatai ugy sem jellemzők a térképünkbe foglalt területrésze.

ORSZÁG	Év	Keresők száma a népszámlálás szerint 1000-ben			Bányász, kohász, iparos az összes keresők %-ban	Év	Üzemstatisztikai felvétel. Gyáripari alkalmazott ezerben
		Összes	Bányász Kohász	Iparos			
Csehszlovákia	1930	6.920	143	2.359	33.0	1930	1.078
Ausztria	1934	3.780	42	1.018	28.0	1930	423
Magyarország	1930	4.000	36	887	23.0	1930	219
Románia	1930	8.800	53	694	8.1	1930	174
Jugoszlávia	1931	6.610	27	691	10.9	1938	197

Az országos adatok főképp Csehszlovákiánál megtévesztők. Csehszlovákia lakosságának 42 %-a, Morvaországának 41 %-a él iparból és bányászathól; Szlovákiában viszont csak 19 %, Kárpátalján 12 %, Magyarországon az ipari népesség zöme a fővárosban és a körül él. Romániában Erdély és Bukovina voltak az iparosodottabb helyek. A történelmi román tartományokban 5 % körül vagy az alatt marad az ipari népesség aránya a keresők között s csak a főváros és az olajvidék emelik Munténiában az arányt 9.6 %-ra. Bukovinában 7.5 %, Erdélyben 9.4 %, Bánátban 11.2 % a keresőknek élt iparból 1930-ban.

Az iparosodás üteme az első világháború előtt gyors volt. Azóta egészben véve fejlődés alig van, de van eltolódás. Az agrárállamok fejlődést mutatnak, egyesek az 1918-38. közötti egészségtelen helyzetből fakadó kényszeriparosodást; ugyanakkor az erősen iparosodott országokban visszafejlődés tapasztalható.

A gyáripári munkások számának alakulását az Osztrák-Magyar-Monarchia utódállamaiban a következő táblázatunk mutatja ezrekben. /Buday Kálmán: A trianoni és a St. Germain-i békeszerződések gazdasági következményei és Középeurópa gazdasági fejlődése. - Budapest, 1944. Kézirat/.

ÉV	Ausztria	Index	Cseh- szlovákia	Index	Magyar- ország	Index	Románia	Index	Jugoszlávia	Index	Együtt	Index
1922	342	97	.	.	189	81	149	83	.	.	.	.
1925	330	93	.	.	199	85	191	106	.	.	.	.
1928	354	100	1.063	100	234	100	180	100	127	100	1.958	100
1932 ^{x/}	210	59	650	61	171	74	134	75	120	95	1.285	66
1935	218	62	692	65	216	92	206	114	136	107	1.466	75
1936	241	68	992	93	289	124	255	142	179	141	1.956	100

Az egész területen együttvéve az ipar nem fejlődött, áttolódott azonban egy része az ipar-
nak a kifejezetten ipari területekről az eddig erősen agrárterületekre. Ennek egyik oka az általános
fejlődésben rejlik /Thünen-körök/, másik oka azonban a politikai határookra vezethető vissza. /Cseh és
osztrák iparvidékek visszafejlődése/. Az agrárállamok iparosodása kedvező jelenség; fejlődést, élet-
szinvonal emelkedést, gazdagodást jelent. Más piacok felé több fogyasztást. Azonban nem mindig azok
az iparok fejlődnek e területeken, amelyeknek létfeltételei adóttak.

Az iparok vándorlását - áttolódását - nemcsak országok között figyelhetjük meg a két világ-
háború közötti időben. Egy-egy ország területén belül is vándoroltak az iparvállalatok, eltolódtak a
súlypontok. E változásoknak legtöbbször nem természetes okai voltak /új energiaforrások feltárása, új
piacok építése, új szükségletek születése/. A Kárpátmedence északi hegyvidékén a magyar kormányzat je-
lentős iparvállalatokat telepített az agrárterületekben szegény terület lakosságának eltartására, az al-
só világháború előtt. Ezek a fejlődésük elején álló iparvállalatok a dunántúli és alföldi magyar terü-
leteken találtak védett piacokra. Amikor ezt a hegyvidéket 1920-ban Csehszlovákiához csatolták, elvág-
ták ezeknek az iparvállalatoknak természetes és védett piacaikat, viszont összezárták őket a szintén pi-
acokat nélkülöző fejlett csehországi iparral. Az eredmény a szlovák vidék iparának gyors visszafejlő-
dése lett. A magyar Alföld keleti szélén, a Romániához csatolt részen jelentős városok voltak elég fej-
lett és változatos iparral /Nagyvárad, Arad, Temesvár/. Minthogy ezek az ország védtelen szélére estek
s különben is iparosaik, vállalkozóik magyarok voltak, a román kormányzat ezeknek működését erősen kor-
látozta és új iparvállalatok alakulását itt nem engedélyezte. Ellenben mesterségesen terelte az iparok
települését az ország belseje felé. A főváros mellett Brassó város és környéke volt ennek a mestersé-
ges ipartelepítésnek második fókuszsa. A felsősziléziai szénvidékre települt iparokban is széttolódást
eredményezett a hármas országhatár. Jugoszláviában két külön góca fejlődött az ipari életnek: egyik Be-
ograd, a másik Zagreb körül. Az északi határszélre eső, magyar alföldi városok ipara itt is visszafej-
lődött. Politikai okok miatt nem tudtak az erdélyi földgázmezők és a petrozsényi szénmedence sem olyan
ipari fejlődés táplálói lenni, mint amilyenre természetes energiájuk őket képessé teszi.

A következő táblázat az ipari kereső népességet mutatja be országokonként iparágak szerint, a
népszámlálások adatainak megfelelően. Utána a gyáripari statisztikák adatait találjuk ugyanolyan cso-
portosításban. A két táblarész egybevetése tájékoztatást nyújt az egyes iparágakban dolgozó kisiparo-
sok létszámára.

Jegyzet: x/ Minimum 1933-ban: Ausztria 189, Csehszlovákia 596. Románia 1931-ben 132, Jugosz-
lávia 114.

Ipari és bányász kereső népesség, 1000-ben.

Iparágak	Ausztria 1934		Csehszlovákia 1930		Magyarország 1930		Románia 1930		Jugoszlávia 1931		Együtt	
		%		%		%		%		%		%
Vas,gép,elektromos	228	7.2	486	7.4	201	5.0	130	1.2	133	2.0	1.178	3.8
textil	84	2.7	349	5.3	53	1.3	241	2.3	35	0.5	762	2.5
ruházati és bőr	296	9.3	382	5.8	220	5.5			176	2.6	1.074	3.5
kő-föld-agyag-üveg- és építő	202	6.4	586	9.0	143	3.6	70	0.7	89	1.3	1.090	3.5
élelmezési	132	4.2	231	3.5	97	2.4	97	0.9	79	1.2	636	2.1
fa	96	3.0	210	3.2	60	1.5	104	1.0	87	1.3	557	1.8
bányászat, kohászat	23	0.7	143	2.2	35	0.9	53	0.5	27	0.4	281	0.9
vegyi	33	1.0	32	0.5	15	0.4	48	0.5	11	0.2	139	0.5
papír és nyomda	56	1.8	72	1.1	26	0.7			15	0.2	169	0.5
egyéb	10	0.3	9	0.1	58	1.5	12	0.1	56	0.8	145	0.5
Összes ipari és bá- nyász kereső	1.160	36.6	2.500	38.2	908	22.7	755	7.2	708	10.6	6.031	19.6
ÖSSZES KERESŐ	3.170	100.0	6.537	100.0	3.999	100.0	10.458	100.0	6.683	100.0	30.847	100.0
Összes népesség	6.760	100.0	14.730	100.0	8.688	100.0	18.057	100.0	13.934	100.0	62.169	100.0

Gyári és bányamunkásság 1000-ben.

	1936	%	1937	%	1937	%	1937	%	1937	%		%
Vas,gép,elektromos	55	24.1	326	30.4	87	27.7	46	17.4	27	13.3	541	26.0
textil	65	28.5	245	22.8	68	21.5	75	28.5	50	24.6	503	24.1
ruházati és bőr			74	6.9	19	6.1			8	4.2	102	4.9
kő-föld-agyag-üveg és építő	9	3.7	151	14.1	29	9.2 ^x	20	7.7	15	7.4	224	10.7
élelmezési	27	11.9	33	3.1	33	10.4	29	11.0	18	8.7	139	6.7
fa	7	3.3	68	6.4	13	4.1	39	15.0	25	12.4	153	7.4
bányászat, kohászat	27	11.8	80	7.5	39	12.4	17	6.5	41	20.4	205	9.8
vegyi	38	16.7	42	3.9	14	4.6	23	8.6	11	5.3	128	6.2
papír és nyomda			53	4.9	13	4.0	13	4.8	7	3.7	85	4.1
egyéb					0	0.0	1	0.5			2	0.1
Összesen:	228	100.0	1.072	100.0	315	100.0	263	100.0	202	100.0	2.081	100.0

x./ Építőipar nélkül.

Az egyes iparágakban mutatkozó fejlődés menetére néhány adatot közlünk. A vasipar és gép-
ipari üzemek alkalmazottainak létszáma Németausztria területén 1902-ben 148.258, 1930-ban 179.757. A

fejlődés nem nagy, nem felel meg sem a szükségletek emelkedésének, sem a vasiparban máshol ugyanebben az időben mutatkozó fejlődésnek. Erősebb volt a fejlődés a cseh tartományban. 1902-ben 119.853, 1930-ban 237.786 alkalmazottat foglalkoztattak itt a vas-, fém- és gépipari üzemek. A Kárpátmedencében ugyanebben az ipari csoportban 1898-ban 79.873 munkást foglalkoztattak a gyárak, 1913-ban 112.517 munkást, Csonkamagyarország területén 1913-ban 81.483 munkás dolgozott ebben az ipari csoportban, 1933-ban 40.955, 1938-ban 91.148. Csehszlovákia területén az 1929-beli 307.870-es munkáslétszám 1932-ben lecsökkent 123.133-ra és 1937-ben felemelkedett 325.675-re. Ausztriában az 1929-beli 121.636 munkás 1933-ban 47.304-re csökkent le, majd 1937-re visszaemelkedett 79.824-re. Romániában 1929-ben 35.736, 1931-ben 20.882, 1936-ban 50.537, 1937-ben ismét 44.149, 1938-ban 46.069 ebben az iparcsoportban a munkások száma. Jugoszláviában 1932-ben 16.751, 1938-ban 26.992 a munkások száma.

A textiliparban és ruházati iparban foglalkoztatott gyári munkások száma Csehszlovákiában 1928-ban 325.555, 1933-ban 208.927, 1937-ben 319.311. Ausztriában 1928-ban 88.962, 1933-ban 54.753, 1937-ben 63.221. Magyarországon 1928-ban 54.734, 1932-ben 50.003, 1937-ben 87.357. Romániában 1928-ban 41.397, 1931-ben 35.903, 1937-ben 74.901. Jugoszláviában 1932-ben 33.123, 1937-ben 58.074.

A kő- agyag- és üvegiparban foglalkoztatott gyári munkások száma országunkint így hullámzott /az 1928. és 1937 év adatait és köztük a legalacsonyabb évet közöljük/: Ausztriában 1928-ban 30.470, 1933-ban 15.194, 1937-ben 29.044. Csehszlovákiában 1928-ban 232.068, 1935-ben 100.163, 1937-ben 150.976. Magyarországon 1928-ban 35.265, 1933-ban 16.360, 1937-ben 28.931. Romániában 1928-ban 17.198, 1932-ben 12.138, 1937-ben 21.693. Jugoszláviában 1933-ban 10.023, 1937-ben 14.888.

A faipar különösen nagy válságokon ment keresztül a két világháború között eltelt években. A politikai határok ugyanis az erdőterületeket a legképtelenebbül osztották szét. A legfontosabb erdőkitermelő helyek nagy részét elvágta a legközelebbi piacterületektől és a természetes utirányokból, a kihasználható víziutakról mesterséges utakra terelték a szállítást. Csehszlovákiában a faiparban foglalkoztatott gyári munkások száma 1928-ban 111.860, 1933-ban 48.143, 1937-ben 68.505. Ausztriában 1928-ban 27.266, 1933-ban 6.157, 1937-ben 6.777; Magyarországon 1928-ban 14.007, 1932-ben 7.131, 1937-ben 12.902; Romániában 1928-ban 35.805, 1931-ben 21.785, 1937-ben 39.362; Jugoszláviában 1934-ben 18.105, 1937-ben 25.061 volt a faiparban foglalkoztatott gyári munkások száma.

A vegyiparok csoportjában általában fejlődés van mindenütt, mert itt új iparágak, új gyártási eljárások nagy számban keletkeztek az utóbbi években. Csehszlovákiában 29.275-ről 41.974-re, Magyarországon 9.954-ről 14.380-ra, Romániában 16.448-ről 22.568-ra emelkedett 1928 és 1937 között a vegyi iparokban dolgozó gyári munkások száma, Jugoszláviában 1937-ben 10.799 volt. Csak Ausztriában volt e téren is visszafejlődés. 1928-ban 13.796, 1934-ben 9.668, 1937-ben 10.799 munkás dolgozott itt vegyi ipari gyári üzemekben.

Az élelmezési iparok csoportjában sem jelentős fejlődést, sem visszafejlődést nem mutatnak a két világháború között a középeurópai országok. Csak Ausztria a kivétel. Itt 1928-ról, 1937-re 37.116-ről 25.919-re csökkent az élelmezési iparokban dolgozó gyári munkáslétszám. Csehszlovákiában 34.446-ről 32.758-ra, Magyarországon 33.336-ről 32.802-re, Romániában 24.826-ről 28.927-re változott 1928 és 1937 között ennek az ipari csoportnak munkáslétszáma. Jugoszláviában 1932-ben 16.184, 1937-ben 17.690 gyári munkás dolgozott az élelmiszeriparban.

A papir- és nyomdaipar Csehszlovákiában és Romániában fejlődést mutatott, Magyarországon és Jugoszláviában stagnált, Ausztriában visszafejlődött. 1928 és 1937 között Csehszlovákiában 39.911-ről 52.495-re, Romániában 9.419-ről 14.780-ra emelkedett, Ausztriában 39.426-ről 25.466-ra csökkent, Magyarországon 12.442-ről 12.593-ra változott a papir és nyomdaiparban foglalkoztatott gyári munkások száma.

Az iparcikkek fogyasztásában még nagyobb különbségek vannak az egyes vidékek lakói között, mint a gabonaneműek és élelmi cikkekében. A városi lakosság messze több és többféle iparcikket fogyaszt, mint a falusi. Civilizáltabb területek lakosságának iparcikkfogyasztása magasabb a primitív életszínvonalú területek lakóiénál. Jó fényt vetnek ezekre a különbségekre Buday Kálmán fogyasztási volumen-számításai.

Iparcikkek termelése, külforgalma és fogyasztása 1934-1937-ben.

	Termelés volumene 1000 dollárban	Egy lakosra eső termelés dol- lárban	Behozatal Kivitel volumene 1 0 0 0 d o l l á r b a n	Látszólagos fo- gyasztás volumene d o l l á r b a n	Egy lakos fo- gyasztása dollárban	
<u>Vas-fém- és gépipar</u>						
Ausztria	115.976	17.17	38.383	51.524	102.835	15.22
Csehszlovákia	725.864	47.53	97.619	108.070	715.413	46.85
Magyarország	117.055	12.95	21.719	19.560	119.214	13.19
Románia	80.580	4.12	72.770	648	152.702	7.82
Jugoszlávia	45.808	2.99	48.954	11.831	82.931	5.43
<u>Kő-agyag- üvegipar</u>						
Ausztria	19.649	2.91	2.372	5.121	16.900	2.50
Csehszlovákia	97.849	6.41	2.992	37.888	62.953	4.12
Magyarország	19.568	2.17	853	1.057	19.364	2.14
Románia	20.817	1.06	3.607	371	24.053	1.23
Jugoszlávia	11.862	0.79	4.624	329	16.157	1.06
<u>Ruházati és bőripar</u>						
Ausztria	36.961	5.47	7.082	13.225	30.818	4.56
Csehszlovákia	155.315	10.17	17.136	44.460	127.991	8.38
Magyarország	37.345	4.13	14.285	9.751	41.879	4.64
Románia ^x	.	.	.	.	.	.
Jugoszlávia ^x	x/ A textilipari adatokban foglaltatik.			.	.	.
<u>Textilipar</u>						
Ausztria	85.989	12.73	24.410	27.760	82.639	12.23
Csehszlovákia	429.478	28.13	35.393	109.490	355.381	23.27
Magyarország	130.286	14.42	21.017	6.305	144.998	16.05
Románia ^{xx}	127.132	6.51	39.089	3.437	162.784	8.33
Jugoszlávia	99.231	6.49	42.830	3.552	138.509	9.06

xx/ A ruházati iparral együtt.

Termelés volumene 1000 dollárban		Egy lakosra eső termelés dol- lárban	Behozatal v o l u m e n e 1 0 0 0 d o l l á r b a n	Kivitel v o l u m e n e 1 0 0 0 d o l l á r b a n	Látszólagos fo- gyasztás volumene d o l l á r b a n	Egy lakos fogyasztá- tása d o l l á r b a n
<u>Vegyipar</u>						
Ausztria	36.062	5.34	17.770	4.657	49.175	7.28
Csehszlovákia	156.851	10.27	26.866	13.261	170.456	11.16
Magyarország	49.025	5.42	8.325	1.560	55.790	6.17
Románia	101.362	5.19	10.259	581	111.040	5.68
Jugoszlávia	23.303	1.52	6.178	4.125	25.356	1.66
<u>Papir- és nyomdaipar</u>						
Ausztria	44.287	6.55	4.761	19.333	29.715	4.40
Csehszlovákia	91.803	6.01	6.128	16.842	81.098	5.31
Magyarország	20.698	2.29	6.914	640	26.972	2.98
Románia	25.792	1.32	2.629	755	27.666	1.42
Jugoszlávia	10.139	0.66	5.477	1.313	14.303	0.94
<u>Iparágak együtt</u>						
Ausztria	338.924	50.17	94.778	121.620	312.082	46.20
Csehszlovákia	1,657.160	108.52	186.134	330.011	1,513.283	99.09
Magyarország	373.977	41.38	73.113	38.873	408.217	45.17
Románia	355.683	18.20	128.354	5.792	478.245	24.48
Jugoszlávia	190.343	12.45	108.063	21.150	277.256	18.15

Fogyasztó és fogyasztó között tehát különbség van. A cseh lakos tízszerannyi vas-és fémipari árut fogyaszt, mint a szerb; az osztrák és magyar kétszer annyit, mint a román. Textilipari és ruházati cikkekét is közel négyszer annyit fogyaszt a csehszlovákiai lakos, mint a román, aki a magyar fogyasztó mögött messze áll, mert két és félszer kevesebbel beéri. Fogyasztás és szükséglet megállapításánál tehát Középeurópában nemcsak számolni, hanem mérlegelni is kell.

A válságos időket természetesen az ipari fogyasztás is megérzi, még jobban, mint az élelmiszerfogyasztás. A legerősebb fogyasztáscsökkenés - ez megint természetes - a legerősebb fogyasztóknál lép fel, míg az alacsony fogyasztási kvóták keveset változnak.